

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Полякова Катерина Олегівна

здобувач вищої освіти факультету публічного управління,
соціальних та природничих наук, спеціальності 053 «Психологія»

КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

Науковий керівник: Томчук Михайло Іванович

ORCID ID: 0000-0002-4508-1495

доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології

КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

Україна

Актуальність теми, розробка її у науковій вітчизняній та зарубіжній літературі. Формування мислення молодших школярів є ключовим аспектом їхнього розвитку, оскільки в цьому віці закладаються основи логічного мислення, критичного аналізу та здатності до абстрактного міркування. Актуальність теми зумовлена потребою в удосконаленні навчальних програм та методик, що сприяють розвитку логічного мислення у дітей. У вітчизняній літературі, зокрема роботах В. Сухомлинського, розглядаються питання навчання та виховання дітей, акцентуючи увагу на важливості формування мислення. З зарубіжної перспективи варто відзначити роботи Ж. Піаже, який вивчав етапи когнітивного розвитку дітей, а також дослідження Л. Виготського, що акцентують соціокультурні аспекти навчання. Сучасні дослідження підтверджують важливість інтерактивних методів навчання у розвитку логічного мислення молодших школярів.

Вік молодшого школяра (6-10 років) є критично важливим етапом у психологічному розвитку дитини. У цей період відбувається формування

основних когнітивних, емоційних та соціальних навичок, які визначають подальший розвиток особистості. Важливість теми підкреслюється потребою в усвідомленому підході до виховання та навчання дітей, що дозволить педагогам і батькам краще розуміти потреби та можливості молодших школярів.

Мета статті: провести дослідження особливостей формування логічного мислення у молодших школярів, аналіз сучасних методів та підходів, які сприяють розвитку цього процесу, а також визначення рекомендацій для педагогів. Вивчення психологічних особливостей віку молодшого школяра, аналіз його етапів розвитку, а також визначення основних характеристик, які впливають на навчання та виховання дітей у цей період.

Виклад основного матеріалу. Психологічний розвиток молодших школярів охоплює кілька ключових аспектів:

1. Когнітивний розвиток: на цьому етапі діти починають активніше засвоювати знання та формувати навички логічного мислення. Як зазначає Ж. Піаже, діти переходять від стадії підготовчих операцій до конкретних, що дозволяє їм виконувати логічні завдання, розуміти причинно-наслідкові зв'язки та класифікувати об'єкти;
2. Емоційний розвиток: молодші школярі переживають широкий спектр емоцій, що впливають на їхнє навчання та спілкування. Вони починають усвідомлювати свої емоції та емоції інших, що сприяє розвитку емпатії. Однак емоційна нестабільність може призвести до конфліктів з однолітками, що потребує підтримки з боку дорослих;
3. Соціальний розвиток: у цьому віці діти активно взаємодіють з однолітками, формуючи соціальні зв'язки та групи. Соціальні відносини стають важливими для самооцінки та самовизначення. Л. Виготський підкреслює, що навчання є соціальним процесом, де діти

отримують знання через взаємодію з іншими (цитув. за О.Хуляєва, 2012);

4. Моральний розвиток: молодші школярі починають остаточно усвідомлювати моральні норми та цінності. Вони навчаються відрізняти добро від зла, справедливість від несправедливості, що формує основи їхньої моральної свідомості. Діти потребують прикладів моральної поведінки, які можуть надати як дорослі, так і однолітки;
5. Розвиток самостійності: у цьому віці діти починають прагнути до більшої незалежності. Вони освоюють як приймати рішення, планувати свої дії та нести відповідальність за вчинки. Це потребує підтримки з боку батьків і педагогів, які повинні створити умови для розвитку автономії.

Формування логічного мислення у молодших школярів — це складний і багатогранний процес, що проходить через кілька ключових етапів, які відіграють вирішальну роль у розвитку дітей.

На етапі когнітивного розвитку діти починають активно використовувати логіку у своїх роздумах. Як зазначає Ж. Піаже (1999, 2000), у період конкретних операцій (приблизно з 7 до 11 років) діти здатні виконувати логічні операції з конкретними об'єктами. Це означає, що вони починають аналізувати ситуації, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та формувати логічні зв'язки між ідеями.

На цьому етапі важливими є такі когнітивні операції:

- а) конкретизація: діти вчаться маніпулювати фізичними об'єктами, що дозволяє їм зрозуміти логіку дій і наслідків. Наприклад, виконуючи математичні задачі з використанням предметів, вони можуть візуалізувати проблему, що полегшує процес розв'язання;
- б) групування і класифікація: на етапі когнітивного розвитку діти починають класифікувати об'єкти за різними ознаками, такими як

колір, форма та розмір. Це формує навички систематизації інформації та розвиток категорійного мислення;

- с) розуміння зворотного процесу: діти вчаться усвідомлювати логічні відносини, наприклад, зворотність дій (додавання та віднімання), що є важливим для формування їхніх математичних навичок.

Соціальна взаємодія є ключовим аспектом розвитку логічного мислення у молодших школярів. Взаємодія з однолітками та дорослими сприяє не лише емоційному, але й когнітивному зростанню дітей. Як зазначає Л. Виготський, навчання відбувається в контексті соціального спілкування, яке є основою для розвитку мислення.

У процесі спілкування діти мають можливість обговорювати свої ідеї, ділитися думками та отримувати зворотний зв'язок. Ця взаємодія стимулює їх до критичного аналізу інформації, формує здатність до аргументації та переконання. Колективна діяльність, в свою чергу, дозволяє дітям працювати над спільними завданнями, що сприяє розвитку навичок співпраці та взаєморозуміння.

Таким чином, соціальна взаємодія є не лише середовищем для навчання, але й важливим механізмом, через який діти формують своє логічне мислення. Досвід спілкування та спільної роботи закладає основу для подальшого розвитку навичок критичного мислення, які будуть актуальні протягом усього життя.

Гра є потужним інструментом у формуванні логічного мислення у молодших школярів. Інтелектуальні ігри, настільні ігри та логічні завдання стимулюють дітей до активної участі в навчальному процесі, сприяючи розвитку їхньої здатності до аналізу та синтезу інформації.

Ігрові елементи роблять навчання більш захопливим і доступним. Діти, граючись, не лише розвивають свої логічні навички, але й отримують задоволення від процесу, що позитивно впливає на їхню мотивацію. Гра дозволяє створювати ситуації, де діти можуть експериментувати з ідеями,

перевіряти гіпотези та вчитися на власних помилках у безпечному середовищі.

Крім того, ігри сприяють розвитку важливих соціальних навичок, таких як співпраця, комунікація та вміння працювати в команді. Це створює умови для формування логічного мислення, яке потребує взаємодії з іншими, обміну ідеями та вирішення спільних завдань. Таким чином, гра стає не лише способом розваги, але й ефективним навчальним засобом, що закладає основи для подальшого розвитку дітей.

Сучасні навчальні технології також відіграють важливу роль у формуванні логічного мислення у молодших школярів. Використання інтерактивних методів, мультимедійних ресурсів та онлайн-платформ сприяє більш глибокому засвоєнню навчального матеріалу. Діти стають активними учасниками процесу, що дозволяє їм самостійно досліджувати, аналізувати і вирішувати задачі.

Роль сучасних навчальних технологій у формуванні логічного мислення. Сучасні навчальні технології відіграють суттєву роль у розвитку логічного мислення у молодших школярів. Використання інтерактивних методів, мультимедійних ресурсів та онлайн-платформ сприяє глибшому засвоєнню навчального матеріалу і активізує пізнавальну діяльність дітей.

Завдяки інтерактивним технологіям учні стають активними учасниками навчального процесу. Це дозволяє їм самостійно досліджувати, аналізувати інформацію та вирішувати задачі в зручному для них форматі. Наприклад, інтерактивні ігри та завдання, що включають елементи змагання, стимулюють дітей до логічного мислення та творчого підходу в розв'язанні проблем.

Онлайн-платформи надають доступ до різноманітних навчальних матеріалів, що дозволяє дітям вчитися в будь-який час і в різних місцях. Це сприяє розвитку самостійності та відповідальності за власне навчання, що є важливим аспектом формування логічного мислення.

Розвиток мислення у дітей молодшого шкільного віку є ключовим аспектом у формуванні їхніх когнітивних здібностей та успішності в навчанні. З цією метою було розроблено чимало корекційно-розвиваючих програм, які мають на меті не тільки вдосконалення загальних навичок мислення, а й корекцію тих чи інших когнітивних особливостей.

Класичні програми базуються на перевірених наукових теоріях і методах, що використовуються в педагогічній практиці протягом десятиліть. Основними завданнями цих програм є розвиток логічного, просторового, критичного та творчого мислення через спеціально розроблені вправи, ігри та завдання.

Головним акцентом у програмі Л. Занкова є систематичне формування логічного мислення через використання практичних ігрових завдань, що дозволяють дитині навчитися встановлювати логічні зв'язки між об'єктами та подіями.

Програма «Інтелектуальні ігри» (Г.О. Люблінська) спрямована на формування основних компонентів мислення: аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення та абстрагування. Основним інструментом є використання інтелектуальних ігор, що включають головоломки, задачі на логічне мислення, розв'язання проблемних ситуацій та моделювання подій.

Головною метою цієї програми є навчання дітей самостійно мислити, вирішувати задачі, знаходити помилки та вибудовувати власні стратегії вирішення проблем (цитув. За Н. Чепелева, Л. Долинська, 2021).

Сучасні програми розвитку мислення молодших школярів поєднують класичні підходи з новітніми методиками, що базуються на досягненнях когнітивної психології, нейронаук та інформаційних технологій. Такі програми часто передбачають інтерактивність, використання мультимедійних технологій та включення методик роботи з емоційним інтелектом.

Програма розвитку критичного мислення «Читання і мислення» включає завдання на роботу з текстовою інформацією: діти вчать виділяти ключові думки, ставити запитання до прочитаного, проводити порівняння і висувати гіпотези. Особливу увагу приділено формуванню навичок аналізу та синтезу інформації, що є важливим для розвитку критичного мислення. Ця програма може включати роботу з інтерактивними книгами, електронними підручниками та мультимедійними завданнями, що стимулюють пізнавальну активність і допомагають дітям краще зрозуміти матеріал.

Програма «CogniFit»: є прикладом сучасної онлайн-платформи для розвитку когнітивних навичок, що пропонує індивідуально адаптовані вправи для тренування різних аспектів мислення. Ця програма використовує ігрові завдання для розвитку уваги, логічного мислення, короткострокової і довгострокової пам'яті, просторового мислення та навичок вирішення проблем. Завдяки інтерактивним методам навчання та індивідуальній адаптації завдань до рівня розвитку дитини, програма сприяє комплексному розвитку когнітивних здібностей. Крім того, платформа надає можливість відслідковувати прогрес дитини, що дозволяє оцінювати її успіхи і коригувати навчальний процес.

У сучасній педагогіці активно використовуються ігрові технології, що базуються на моделюванні ситуацій і вирішенні проблем через гру. Ця програма включає розвиток критичного, творчого та логічного мислення через використання інтерактивних ігор, головоломок, вікторин та симуляцій. Сучасні ігрові технології часто використовують мультимедійні платформи та додатки, що дозволяють поєднувати навчання і розваги, підвищуючи мотивацію дитини до навчання.

При виборі корекційно-розвиваючої програми важливо враховувати індивідуальні потреби та здібності дитини. Класичні програми можуть бути ефективними для більш структурованого навчання, тоді як сучасні

інтерактивні методи можуть краще підійти для дітей з високим рівнем інтересу до технологій. Важливо забезпечити баланс між розвитком когнітивних здібностей та емоційним інтелектом, що є ключовим для успішного навчання й адаптації в сучасному суспільстві.

Розвиток мислення школяра значною мірою залежить від середовища, в якому він перебуває. Сприятливе середовище — це не тільки наявність навчальних матеріалів, а й атмосфера, що стимулює пізнавальну активність. Батьки та педагоги повинні створювати умови для вільного висловлювання думок дитиною, формувати культуру діалогу та обговорення.

Розвиток творчого мислення через гру та завдання. Гра є природним способом пізнання світу для дитини. Зокрема, рольові ігри дозволяють моделювати ситуації, в яких дитина має приймати рішення, аналізувати обставини, робити висновки. В ігровій формі можна навчати дитину класифікувати предмети за різними ознаками, виявляти аналогії та протилежності, що є важливими для розвитку творчого мислення. Завдання на зразок конструкторів, пазлів або головоломок сприяють розвитку просторового мислення та здатності до вирішення проблем.

Постановка питань — один із ключових способів стимулювання логічного мислення в молодшому шкільному віці. Запитання повинні бути відкритими, тобто такими, що спонукають дитину до роздумів і аналізу. Наприклад, замість прямого «*Чому цей варіант правильний?*» краще запитати «*Як ти думаєш, чому цей варіант кращий за інші?*». Окрім цього, корисними є так звані «чомучки» — ситуації, коли дорослі заохочують дитину ставити якомога більше запитань. Це розвиває допитливість, аналітичне та причинно-наслідкове мислення. Важливо також навчити дитину не лише відповідати на запитання, але й формулювати їх самостійно.

Читання є потужним інструментом для розвитку критичного мислення. Художні твори сприяють формуванню уяви та емпатії, тоді як науково-популярна література розширює світогляд і сприяє розвитку

аналітичних здібностей. Після прочитання тексту корисно обговорювати його з дитиною, запитуючи про її враження, думки та можливі висновки. Дискусії допомагають дітям навчитися аргументувати свою думку, висловлювати її логічно та послідовно. Це важливий елемент критичного мислення, оскільки діти вчать аналізувати інформацію, виділяти головне, порівнювати різні точки зору.

Сучасні технології пропонують широкий спектр можливостей для розвитку логічного мислення молодших школярів (*І.Соломієць, 2015*). Використання інтерактивних програм та додатків може сприяти вдосконаленню навичок логічного та критичного мислення. Важливо обирати такі програми, що стимулюють дитину до вирішення завдань різної складності, розвивають здатність до аналізу інформації та пошуку рішень. Зокрема, існують програми для розвитку математичного мислення, логічних ігор та навіть спеціалізовані освітні платформи, які поєднують в собі гру і навчання. Це допомагає дитині навчитися приймати рішення в умовах невизначеності та ефективно застосовувати знання на практиці.

Розвиток мислення у молодших школярів є процесом, що вимагає активної участі як батьків, так і педагогів. Сучасні методи, що поєднують гру, інтерактивні технології та активне залучення дітей до пізнавальної діяльності, допомагають сформувати навички, необхідні для успішного навчання та життєвих досягнень.

Висновки. Формування логічного мислення у молодших школярів є ключовим аспектом когнітивного розвитку, що досліджується з позицій різних психологічних теорій та підходів. Формування логічного мислення передбачає розвиток таких когнітивних операцій, як класифікація, серіація, порівняння та узагальнення, що стають основою для побудови більш складних мисленнєвих процесів.

Лев Семенович Виготський підкреслював роль соціального середовища та мовлення у формуванні мислення дитини. У своїй теорії

культурно-історичного розвитку він наголошував на важливості навчання, яке здійснюється через соціальну взаємодію. Саме через соціальне спілкування та колективне розв'язання проблем молодші школярі засвоюють навички логічного мислення, навчання поступово стає інтеріоризованим, переходячи від зовнішньо регульованих до внутрішньо контрольованих когнітивних процесів.

Сучасні підходи до розвитку мислення також враховують нейропсихологічні дослідження, що вивчають структурні зміни в мозку під час когнітивної активності. Праці Олександра Лурія та сучасні дослідження нейропластичності мозку доводять, що регулярне стимулювання логічного мислення дітей через різноманітні вправи, інтелектуальні ігри та соціальну взаємодію сприяють формуванню стійких нейронних зв'язків, що поліпшують когнітивну функціональність.

Таким чином, розвиток логічного мислення молодших школярів є результатом взаємодії біологічних, когнітивних та соціальних факторів. Відповідна педагогічна підтримка, адаптовані корекційно-розвиваючі програми, соціальне середовище та індивідуалізований підхід є вирішальними для успішного формування цього типу мислення, що стає основою для подальшого інтелектуального розвитку і навчання дитини.

Список використаної літератури

1. Піаже Ж. Психологія інтелекту / Ж. Піаже; пер. з фр. В.М. Глушкова. — К.: Основи, 1994. — 312 с.
2. Піаже Ж. Мислення і мова: розвиток дитячої свідомості / Ж. Піаже; пер. з англ. С.О. Кравець. — Харків: Фоліо, 2000. — 376 с.
3. Коломієць І.О. Основи розвитку логічного мислення у молодших школярів: навч. посіб. / І.О. Коломієць. — К.: Педагогічна преса, 2015. — 220 с.

4. Виготський Л. С. "Мислення і мовлення" / Л. С. Виготський; пер. з рос. О. В. Дьякової. — Київ: Видавництво "Либідь", 1991.
5. Брунер Дж. "Процеси навчання" / Дж. Брунер; пер. з англ. М. О. Левченка. — Київ: Вища школа, 1995.

ПОСТКОВІДНИЙ ПЕРІОД. ТРАВМА ВІЙНИ: ОСНОВНІ ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ БОЛІСНИХ СПОГАДІВ НАШОЇ ПАМ'ЯТІ

Предко Вікторія Володимирівна

ORCID ID: 0000-0001-5160-7636

доктор філософії в галузі психології, старший науковий співробітник

Український науково-методичний центр практичної психології і

соціальної роботи

Україна

Психічна травма глибоко закарбовується в підсвідомості й є важкодоступною для усвідомлення, проте, навіть перебуваючи у несвідомому, вона постійно повертається назад у свідомість. Дослідження здійснюється за грантової підтримки Національного фонду досліджень України в межах проєкту «Постковідна соціально-психологічна реабілітація учасників освітнього процесу в діяльності працівників психологічної служби», реєстраційний номер 2021.01/0198.

Згідно з З. Фрейдом, людська пам'ять відчайдушно чіпляється за минуле, яке має значну цінність. Більш того, така фіксація може тривати все життя, оскільки людина, перебуваючи у полоні болісного минулого, постійно повторно переживає події негативного досвіду у снах та нав'язливих спогадах. З. Фрейд, зазначав, що сні, які містять спогади про травматичний досвід, повертають пацієнтів до того психічного стану, який